

Dr hab. Małgorzata Rosalska, prof. UAM
Wydział Studiów Edukacyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Poznań 17.04.2024

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Patrycji Szabłowskiej na temat
**„Nauczyciel szkół wiejskich w interpersonalnych relacjach
międzypokoleniowych”**

napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Zdzisława Wołka oraz promotor pomocniczej dr
Ewy Kowalskiej.

Temat recenzowanej pracy jest interesujący poznawczo z dwóch powodów. Prac dotyczących funkcjonowania współczesnych szkół wiejskich jest niewiele, a aktualizacja wiedzy w tym zakresie ma istotne znaczenie także dlatego, że dynamika zmiany obrazu polskiej wsi nabiera na sile. Drugi powód to przyjęta przez Autorkę perspektywa pokoleniowa analizy relacji interpersonalnych między nauczycielami szkół wiejskich. Zarządzanie wiekiem w organizacjach jest tematem często pojawiającym się w badaniach z obszaru HR, natomiast w odniesieniu do społeczności szkolnych jest to podejście nowe i w kontekście polityki oświatowej warte rozpoznania. Takie usytuowanie problematyki analizy relacji interpersonalnych w miejscu pracy czyni dysertację nie tylko interesującą, ale także ważną dla praktyki edukacyjnej, szczególnie w obszarze przywództwa edukacyjnego. Przytoczone dane i ich analizy mogą stanowić inspirację dla dyrektorów szkół wiejskich, którzy aspirują do uczynienia z kierowanych przez siebie placówek rzeczywistych, a nie tylko deklaracyjnych, społeczności uczących się.

Przedłożoną do recenzji pracę oceniam pozytywnie. Zarówno w warstwie koncepcyjnej, jak i w analizie pozyskanych danych Autorka wykazała się znajomością teoretycznych założeń dotyczących tematu, jak i procedurą projektowania i realizowania badań.

Praca składa się z wstępu, czterech rozdziałów o charakterze teoretycznym, rozdziału zawierającego metodologiczne założenia projektu badawczego, rozdziału

prezentującego analizę i interpretację wyników badań, wniosków i uogólnień, streszczeń w języku polskim i angielskim oraz spisu bibliograficznego. Praca zawiera także spis tabel, spis wykresów oraz aneks z kwestionariuszem ankiety oraz przykładami obliczeń statystycznych. Struktura pracy jest typowa dla prac o charakterze sondażowym.

Część teoretyczna składająca się z czterech rozdziałów jest bardzo rozbudowana. Jeśli przyjąć, że jej struktura ilustruje sposób myślenia Autorki o analizowanym temacie, to jest to myślenie spójne i dobrze osadzone w literaturze przedmiotu.

Pierwszy rozdział dotyczy postrzegania zawodu nauczyciela. Już w tytule rozdziału Autorka ujawnia perspektywę analizy tej profesji, wskazuje na trzy dominujące wątki. Nauczyciela postrzega w kontekście zawodu, pasji i powołania. O ile kwestia zawodu jest dokładnie omówiona w tekście, to zapowiedziane w tytule wątki dotyczące pasji i powołania nie zostały w mojej opinii pogłębione. Lektura tego rozdziału pozwala jednak stwierdzić, iż Autorka ma spójną wizję zawodu nauczyciela i wybrała do analizy te zagadnienia, które wydają się mieć szczególne znaczenie w kontekście tematu dysertacji. W rozdziale tym brakuje jednak wątków dotyczących współczesnych koncepcji profesjonalizmu lub rozwoju profesjonalnego nauczyciela. Wątki te wydają mi się istotniejsze niż prezentowanie rysu historycznego dotyczącego ewolucji roli nauczyciela. Zwracam także uwagę na dobór literatury. W tej części pracy brakuje odniesień do najnowszych badań i publikacji.

Uwaga dotycząca doboru literatury dotyczy także rozdziału drugiego, który poświęcony jest szkole wiejskiej. Autorka nie wykorzystuje najnowszych publikacji i badań z obszaru socjologii wsi. Koncepcja tego rozdziału jest jednak bardzo interesująca a zaprezentowane treści są w pełni uzasadnione w kontekście tematyki pracy. Zwracam także uwagę na aktualność przywoływanych danych. Opisywanie sytuacji współczesnej polskiej wsi na podstawie danych z roku 2013 pozostawia pewien niedosyt. Warto odnieść się do aktualnych danych. Mam także wrażenie, iż Autorka przyjęła założenie, że szkoła wiejska jest szkołą małą. Interesujące byłoby wskazanie, jaka jest rzeczywista liczebność szkół wiejskich w porównaniu do wielkości szkół miejskich w odniesieniu do uczniów i zatrudnionych nauczycieli. Na docenienie zasługuje natomiast w mojej opinii szeroka perspektywa analizowania roli szkoły w wiejskich społecznościach lokalnych.

Trzeci rozdział dotyczy zróżnicowania pokoleniowego w grupie zawodowej nauczycieli. Autorka wyjaśniła pojęcie pokolenia, scharakteryzowała cechy poszczególnych wyodrębnionych w literaturze pokoleń oraz przedstawiła dane

dotyczące pokoleniowego zróżnicowania populacji nauczycieli w Polsce. Ta część pracy ma charakter sprawozdawczy, Autorka referuje cechy poszczególnych pokoleń w kontekście ich funkcjonowania na rynku pracy. Rozdział czwarty natomiast zawiera podstawowe dane dotyczące relacji interpersonalnych, ich cech, dynamiki, uwarunkowań.

Dwa ostatnie rozdziały teoretyczne napisane są poprawnie i stanowią dobrą podstawę do projektu badawczego. Jest to o tyle istotne, że Autorka zamierza dokonać analizy relacji interpersonalnych w perspektywie zróżnicowania pokoleniowego dokładnie zdefiniowanej grupy respondentów – nauczycieli szkół wiejskich. Jest to również ciekawy, co ambitny zamysł badawczy.

Do części teoretycznej pracy mam dwie ogólne uwagi. Pierwsza dotyczy aktualności przywoływanych danych i aktualizacji doboru literatury. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, kiedy dane dotyczące jakiegoś zjawiska stanowią podstawę do budowania założeń metodologicznych lub są podstawą do interpretacji pozyskanych danych. Druga uwaga dotyczy struktury tekstu. Autorka porusza wiele wątków i wskazuje wiele zagadnień kontekstujących temat pracy. Warto jednak przemyśleć czy wszystkie zagadnienia są tu konieczne i przyczyniają się istotnie do zbudowania obrazu omawianego tematu. Zwracam także uwagę na redakcję tytułów poszczególnych rozdziałów. Niektóre z nich powinny być bardziej precyzyjne i pełniej korespondować z treścią (np. rozdział I, rozdział 4.1.1).

W odniesieniu do części teoretycznej chcę sformułować dwa pytania:

1. Czy współczesna szkoła wiejska – poza lokalizacją – istotnie różni się od szkoły miejskiej? Czy można jeszcze, a jeśli tak to jakie, wyróżnić cechy typowe dla szkół wiejskich. Czy szkoła wiejska to kategoria jednorodna?
2. Jak kwestia relacji interpersonalnych sytuowana jest we współczesnych koncepcjach profesjonalizmu nauczyciela? Czy mogą być one elementem projektów rozwoju zawodowego nauczyciela?

Analizując założenia metodologiczne badań mogę stwierdzić, że Autorka ma spójny pomysł na badania, wie co chce zbadać i potrafi uzasadnić wybór badań ilościowych. Cele mają charakter poznawczy, a przedmiotem badań Autorka uczyniła międzypokoleniowe relacje interpersonalne nauczycieli szkół wiejskich w Polsce. Przedmiot badań jest

rozpoznawany poprzez sondaż opinii i doświadczeń respondentów. Wskaźniki mają charakter inferencyjny.

Autorka nie wskazała głównego problemu badawczego. Zaproponowała natomiast 5 problemów, które porządkują analizowane obszary. Do każdego z problemów została opracowana hipoteza badawcza, dwie hipotezy mają charakter zależnościowy. Zwracam uwagę na redakcję rozdziału z metodologicznymi założeniami badań. Jego struktura utrudnia czytanie i rozpoznanie informacji zasadniczych dla realizacji badań. Autorka przytacza wiele informacji, które nie mają znaczenia lub które nie mają zastosowania w projekcie badawczym. Tabela ze zmiennymi wprowadza w mojej opinii zamieszanie. Z problemów badawczych wynika, że czynniki osobowe traktowane są jako czynniki modelujące relacje, a w tabeli Autorka wskazuje, że są one zmienną zależną.

Badania zrealizowano metodą sondażową. Dobór próby był losowy. Budzi to moją wątpliwość. Jeśli kontekstem badań relacji interpersonalnych jest pokoleniowość, to czy dobór próby nie powinien być losowo warstwowy? Pojawia się także pytanie, jak struktura wiekowa respondentów koresponduje ze strukturą wiekową nauczycieli szkół wiejskich w Polsce. W mojej opinii Autorka powinna w pracy mocniej uzasadnić przyjętą przez siebie procedurę pozyskiwania danych i doboru respondentów.

Autorka wykorzystała autorski kwestionariusz ankiety. Jest to rozbudowane narzędzie, które umożliwiło zebranie danych stanowiących podstawę do sformułowania odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Prezentacja danych i ich analiza jest poprawna. Dopracowania wymaga jednak redakcja tekstu, zwracam uwagę na tytuły wykresów – powinny pełniej korespondować z ich zawartością. Struktura rozdziału prezentującego wyniki badań jest spójna i koresponduje z zaproponowanymi problemami badawczymi. Lekturę utrudnia jednak styl pisania i brak pogłębionej analizy danych statystycznych.

W rozdziale zawierającym wnioski Autorka odnosi się do hipotez i proponuje ich weryfikację. Mimo że Doktorantka robi to uważnie, to nie uniknęła w mojej opinii pokusy nadinterpretacji. Moje zastrzeżenia budzi model cech nauczyciela polskiej szkoły wiejskiej oraz przejawianych zachowań w relacjach w ich gronie pedagogicznym. Zastanawiam się czy uzyskane dane dają podstawę do opracowania tego typu modelu.

Natomiast jako szczególnie interesujące postrzegam propozycje działań ukierunkowanych na budowanie zespołów wielopokoleniowych. Propozycje te zostały opracowane w odniesieniu do dyrektorów i współpracowników. Jest to w mojej opinii

bardzo wartościowa część pracy i szkoda, że jest zawarta w zakończeniu. Moim zdaniem warto te propozycje mocniej wyeksponować. Być może warto nawet wprowadzić do założeń metodologicznych cel praktyczny związany z opracowaniem wskazówek związanych z zarządzaniem pokoleniami w społeczności szkolnej. Jest to nowatorskie i oryginalne osiągnięcie wynikające z badań Doktorantki. Może być podstawą projektów rozwojowych lub szkoleniowych dotyczących pracy w zespołach zróżnicowanych pokoleniowo w społecznościach szkolnych.

Uważam, że Autorka zrealizowała cel pracy. Rozpoznała i opisała sposób postrzegania przez nauczycieli szkół wiejskich relacji interpersonalnych w relacjach międzypokoleniowych. Mogę także uznać, iż analiza uzyskanych danych umożliwiła Pani magister Patrycji Szablowskiej sformułowanie odpowiedzi na postawione problemy badawcze. Przyjęta procedura badawcza i osadzenie badań w metodzie sondażowej umożliwiły rozpoznanie i opisanie opinii respondentów na temat czynników modelujących relacje interpersonalne wśród nauczycieli pracujących w szkołach wiejskich. Wartością pracy jest wprowadzenie do analizy postrzegania relacji interpersonalnych dwóch perspektyw: cech środowiska, którym funkcjonuje szkoła i cech społeczności nauczycieli (wielopokoleniowości). Jest to w mojej opinii istotny walor pracy. Pracę w warstwie merytorycznej oceniam pozytywnie. Jest ona ciekawa poznawczo i inspirująca do dalszych badań i poszukiwań. Jak już wspomniałam ma także duży walor aplikacyjny i może być ciekawą lekturą nie tylko dla pedeutologów, ale także dla polityków oświatowych.

Recenzowaną rozprawę, mimo wskazanych usterek, oceniam wysoko. Uwagi moje nie obniżają wartości przeprowadzonej przez Doktorantkę analizy opisywanego zagadnienia, a jedynie są sugestią, która może być elementem optymalizującym, w sytuacji publikacji pracy w postaci monografii. Dopracowania wymaga redakcja tekstu. W tym obszarze jest dość dużo usterek, nawet w bibliografii pojawiają się różne formaty zapisu publikacji. Ta uwaga dotyczy nie tylko staranności w opracowaniu tekstu, ale także większej uważności na komunikowanie interesujących ustaleń badawczych. W sytuacji publikacji doktoratu konieczne będzie także zaktualizowanie danych statystycznych dotyczących charakterystyki współczesnej polskiej wsi.

Podsumowując mogę stwierdzić, iż Pani magister Patrycja Szablewska wykazała się nie tylko znajomością zagadnień teoretycznych związanych z tematem pracy, ale także

odpowiednimi kompetencjami badawczymi. Jej praca stanowi nie tylko oryginalny wkład w zasoby wiedzy na temat polskich nauczycieli, ale otwiera wiele nowych interesujących wątków badawczych i aplikacyjnych. Pod tym względem praca ma duży walor poznawczy i może być wykorzystywana także do projektów edukacyjnych i rozwojowych ukierunkowanych na wzmacnianie kompetencji społecznych nauczycieli, nie tylko szkół wiejskich.

Konkluzja

Uwzględniając walory poznawcze pracy, ważność omawianych treści, sposób analizy wskazanego w temacie zagadnienia, a jednocześnie mankamenty pracy, stwierdzam, iż recenzowana praca spełnia warunki określone dla rozprawy doktorskiej w art. 187, ust. 1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U.2021.478 ze zm.). Przygotowana dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie podjętego problemu naukowego; dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej Kandydatki w dyscyplinie naukowej pedagogika oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Patrycji Szablowskiej kolejnych etapów procedury doktorskiej.

Małgorzata Roschke